

Kossuth Lajos emléke a dualizmus-kori Heves vármegyében

Az osztrák-magyar, 1867-ben létrehozott kiegyezés – közelebbről, az 1867: XII. tc. dualista államrendet teremtett Közép-Európában, az Osztrák–Magyar Monarchiát. Kossuth Lajosnak és körének dunai konföderációs államtervezete örökre szertefoszlott. Noha a deáki eszme győzött, Kossuth eszméit, politikai hatásait nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Azok 1867-től haláláig, emléke pedig halálától a Monarchia vagy a Magyar Királyság szétzúzásáig az országban és különösen Hevesben elevenek maradtak.¹

1867 nyarán Kossuthnak a Magyar Újságban közölt, a váci választókhoz írt, nagy visszhangot keltett levele után Eger város, majd Heves vármegye bizottmánya is bizalmi nyilatkozatot küldött Kossuthnak. Ez, a hevesi ügyként ismert Kossuthi szimpátia a képviselőházban a kormány és az ellenzék összetűzéséhez vezetett. Végül a kormány megtörte Eger és a vármegye ellenállását.²

A Kossuth melletti kiállítás más, törvényes keretekben, más módszerrel folytatódott a kettős vármegyében. 1867. április 21-én Szolnokon 17 taggal megalakult a Külső-Szolnok(i) Honvédegylet.³ 1867. augusztus 4-én a Heves és Külső-Szolnok Vármegyei Honvédsegélyező Egylet átszervezésével és a Lövészegylet beolvadásával Egerben megalapították a Heves Vármegyei Honvédegyletet, amely a gyöngyösi szabadságharcos veteránokat augusztus 5-én a Gyöngyös (Vidéki) Honvédegylet, a polgári ellenzék pedig szeptember 1-jén a Társadalmi Demokrata Kör megalapítására ösztönözte.⁴ A honvédegyletiek a tanácskozásaikat Kossuth Lajos képe előtti meghajlással kezdték, a demokrata köriek az összejöveteleiket „Éljen Kossuth Lajos!” vagy „Éljen Kossuth Apánk!” eskü felkiáltással zárták.⁵ Az 1868. február 16-án, Csiky Sándor volt demokrata népi forradalmár által alapított Egri Demokrata Kör szintén Kossuthot nevezte meg példaképének.⁶

Bár a hevesi ügy megtört, az egri képviselő-testületben 1868. február 2-án emlékeztetőül felolvasták Kossuth Turinban, 1867. október 24-én a városhoz címzett levelét, amelyben megköszönte a testület bizalmi nyilatkozatát.⁷

A megemlékezések sokszínűsége az 1870-es évek végéig

Kossuth tisztelete vármegyeszerte állandósult. Hangsúlyozandó a tisztelete, mert tettekre ösztönzése a kiegyezés után elhalványult. Azonban a kultusza még életében kibontakozott.

1867 után a Kossuth-tisztelet egyik fontos helyévé a gyöngyösi ferences gimnázium lépett elő. A diákok már nem titokban, 1876-ig minden év április 2-án, Kossuth 1849. évi gyöngyösi tartózkodására emlékezve összejövetelt tartottak. Az utóbbi évtől a megemlékezés önképzőköri összejövetelen történt, amelyen Vágó Ferenc gimnáziumi igazgató is megjelent.⁸

A Kossuth tisztelet folyamatos és legodaadóbb szervezőjévé az említett honvédegyletek váltak. Tagjaik nyíltan erősítették a Kossuth iránti rajongást. Ha kellett, még a legnagyobb tekintélyű 1848/1849-es tisztek ellenében is. Erre még 1868. március 29-én adódott alkalom. Ezen a napon Perczel Mór tábornok Kossuth ellenes beszédet mondott az országos honvédegyülésen. Emiatt a május 24-i gyűlésen Perczelt a felháborodott honvédegyleti küldöttek, közöttük az egri, azaz a vármegyei és a gyöngyösi elmarasztalták.⁹ Sőt, a Heves vármegyei honvédegyleti emlékbizottság április 16-i tanácskozásán ismét elhatározták, hogy honvéd emlékszobrot állítanak a kápolnai csatatéren.¹⁰ A szobor eredetileg Kossuth Lajost ábrázolta volna, amint térdelve mondja imáját a csata másnapján. (A csata 1849. február 26-27-én zajlott le.) Azonban ezt a tervet megváltoztatták, mondván, „Kossuth Apánk mégse térdelőhelyzetben örökítessék meg!”¹¹ (Magyarországon még életében, ez lett volna Kossuthról az első, köztéri szobor.) Ismert, hogy Kossuth nem harcolt a kápolnai csatában. Végül is maradtak „a honvédet ábrázoló” emlékszobor megvalósítása mellett.¹² Mindezzel egyidőben pedig a gyöngyösi honvédegylet a hatvani csata emlékét akarta megörökíteni. A Gyöngyösön, 1868. július 13-án rendezett éves közgyűlés jóvá is hagyta a választmány előző napi határozatát a hatvani honvédemlék felállításáról, amelynek pénzügyi gyűjtőíveit decemberben közzé is tette.¹³ Végül is a honvéd emlékoszlopot 1869. április 4-én, a kápolnait december 19-én az egri honvéd emléktáblát december 21-én leplezték le. Bár egyikre sem került rá Kossuth Lajos neve, mégis mindhárom emlékművel neki is tisztelgett Heves vármegye lakossága. Csiky Sándor a következőt táviratozta Kossuthnak: „A kápolnai ünnepélyről 5000 honfi (üdvözlete) Kossuth Lajosnak, akit a nép nyelvén dicsőít, és énekében magasztal! Üdvöt, áldást nagy és szent nevének!” Az egri emléktábla felavatásának díszes lakomáján Németh Albert egyleti tag a „kelyhét a turini száműzött egészségéért” emelte.¹⁴ Az emlékművek között az egri Fájdalmas nevű temetőben, 1878. május 21-én az 1848/1849-es honvéd sírszobor állítása egyedi volt, mert egyházi keretben zajlott le, és ennek ellenére az „élő Kossuth dicső emlékének” említése a

„nagy hontalanra” irányította a figyelmet. Az Eger nevű politikai és vegyes tartalmú hetilap két számban foglalkozott a temetői emlékmű ügyével.¹⁵ Ezeknek az emlékműveknek évenkénti ünnepi megkoszorúzása szintén alkalom volt Kossuth nevének emlegetésére.

A Kossuth iránti tisztelet annak ellenére is töretlen maradt, hogy az 1870-es évek elejéig évenként 1-2 nyomtatott röplapon deheroizáló közleményekben támadták (a szerző és nyomda jelölése nélkül).¹⁶ Közülük említhető az Egerben havonként háromszor megjelenő politikai és vegyes tartalmú Népszerűség nevű hírlap Mit üzent Kossuth? című közleménye. Szerzője ezúttal ismert, és amely jelentős felháborodást váltott ki „a jó ízlésű és nemzeti lelkesületű” olvasók körében.¹⁷ Olyannyira, hogy a cikk íróját napokon át szidalmazták az egri járókelők.¹⁸ A szerző azzal támadta Kossuthot, „még mindig azt akarja elhíttetni magával, hogy ő, bár Olaszország Turin nevű városában éldegél; de onnan is kommandírozhatja a magyar hazát, melyet ezelőtt húsz évvel – nagyobb tudatlansággal inkább, mint rossz akarattal – jégre vitt.” A cikkíró Halmi ezzel fejezte be gondolatait: „Azért hát egész tisztelettel... kimondjuk... ne avatkozzon a mi ügyeinkbe!...”¹⁹ A konkoly természetlen talajra hullott Hevesben, mert a Kossuth Lajos eszmei pártfogását is elnyert, a keresetképtelen honvédek menházára indított országos gyűjtéshez a két város és a járások székhelyei 1872 nyarán azonnal adakoztak. Elsőként a gyöngyösiek.²⁰ Kossuth nevével kezdte a tevékenységét 1873. november 15-én az újjászervezett 49. számú Egri Lövészegylet is.²¹

Kossuth kitüntető figyelemmel kísérte az egriek lépéseit. (Ugyanígy jól tájékozódott az egriek, Heves vármegyeiek iránta megnyilvánuló tiszteletéről is.) Amikor az 1877 szeptemberében rendezett egri népgyűlésen kinyilatkoztatták, „hogy a török birodalom épsége minden eszközzel, még fegyveres hatalommal is megóvassék”, Kossuth éppen erre hivatkozva fogalmazta meg Kasszandra levelének gondolatait idézve: „Ha most Szentpétervár és Bécs a Török Birodalom szétszaggatott rongyain megosztozkodnának, nem telnék bele 25 év, hogy az orosz, porosz, olasz Ausztria-Magyarországon osztozkodnának, juttatva a prédából orosz fensőség árán az oláhnak is. Én nem szeretem az osztrák sást hazánkban, de azt nem akarom, hogy e sást az orosz égesse el. Attól pedig borzadok, hogy hazám legyen a máglya, amelyen e sást elégettetik.”²²

Még az 1860-as években is március 15-én és augusztus 25-én, a Lajos napon ritkán emlékeztek Kossuthra. Aztán az 1870/1880-as évtized fordulójától már mindkét alkalomhoz Kossuth emlékét fűzték egyre több érzelmi és értelmi motívummal gazdagítva. Jellemző még, hogy a Heves vármegyeiek nemcsak az országos ünnepekhez kötötték saját rendezvényeiket, hanem számos itteni, önálló ünnepi mozzanatot, megemlékezést kezdeményeztek is.

Március 15-nek és Kossuth Lajos emlékének állandósult kapcsolata

A Kossuth megemlékezések egri és megyei szervezője és lebonyolítója tovább is a Heves Vármegyei Honvéd Egylet, a gyöngyösi és mátravidéki megemlékezések rendezője a Gyöngyösi (Környéki vagy Városi) Honvéd Egylet volt. (A bélyegzőn mindvégig a Gyöngyösi Honvéd Egylet körirat maradt.²³)

Az 1879. március 15-i egri, „nagy néptömeg által kísért” felvonulást követő társas vacsorán Csiky Sándor egyleti elnök széttéphetetlenül összekötötte megemlékezésében a pesti forradalom eszméjét Kossuth jelentőségével.²⁴ Amíg a korábbi években március 15. és Kossuth méltatása párhuzamosan történt, Csiky szónoklatától a kettő ugyanazon egynek, a magyar szabadságnak kifejezője lett. 1880. március 15-én a kápolnai ünnepély tovább bővítette a megemlékezés kereteit. Az ünnepségen nemcsak Kossuth Lajos nevének említése, hanem a Kossuth-induló szabadtéri zenekari felhangzása is lelkesítette „a nagy hontalanra” emlékezőket.²⁵

A megemlékezések új mozzanatokkal bővültek.

Gyöngyösön a Honvédegylet szervező tevékenységét 1881 óta a Gyöngyösi Nemzeti Ünnepélyeket Rendező Egyesület (NÜRE), továbbá a Gyöngyösi Kaszinó (GYK) keretében, 1882. március 5-én alakult 9 tagú, Március 15-i Ünnepséget Rendező Bizottság (RB) is segítette.²⁶ Jakab Géza, a GYK elnöke az RB nevében mondott ünnepi beszédében már nemcsak azonosította Kossuthot a szabadság eszméjével, hanem a nemzet eleven emlékeként is méltatta: „Megtört lelke társaságában éli ma a számkivetés és a hontalanság sanyarú napjait a szellemóriás, Kossuth Lajos, Áldott legyen a neve mindenkor a nemzet emlékezetében!”²⁷ Gyöngyösön aznap gyakran hallatszott az ünneplő tömeg „Éljen Kossuth Lajos!” dübörgő kiáltása. Az 1883. március 15-i városi nagy népünnepeyen első alkalommal énekelte el a Gyöngyösi Református Dalárda a Kossuth búcsúzója című dalt, 1884. március 15-én, a kápolnai emlékünnepeken pedig a Gyöngyösi Róm. Kath. Főegyházi Énekkar a Kossuth-nótát.²⁸

1880-tól Csiky Sándor a Heves Vármegyei Honvédegylet nevében minden március 15-én üdvözlő levelet írt „a turini remetéhez.” Erről nemcsak az Eger hírlap, hanem olykor a Gyöngyös nevű, vegyes tartalmú társadalmi, gazdasági és szépirodalmi, vasárnaponként megjelenő hetilap is tudósított.

A március 15-i Kossuth-megemlékezések kiemelkedő szemléje a vármegyei egylet elnöke, Csiky Sándor volt. Az ünnepélyeken Kossuth nevét említette, az emlékünnepek bankettjein pohárköszöntőjét Kossuthra mondta, az egylet és a vármegye nevében táviratban vagy levélben köszöntötte. Az Eger hírlap tudósítja éppen ezekre is gondolt, amikor az 1884. november 27-i számban leszögezte: „Önzetlen hazaszeretete, elvszilárdsága, jelleme s a

közügyek terén kifejtett tevékenysége alapján Csiky Sándor úgyszólván városunk Kossuthja.”²⁹ A pátozzsal teli azonosítással a versfaragó Csillagh Mór Csiky Sándort 80. születésnapján (1885. február 28.) 19 versszakos költeménnyel köszöntötte. Benne Kossuthot, a Mestert fényes csillagnak, zászlónak, szentségnek és eszmének szólította, Csikyt a Mester oldalán állónak.³⁰

Meglepően új mozzanat volt a március 15-i megemlékezésen Kossuth Eger díszpolgárrá választásának előterjesztése. A javaslat 1886. március 2-án hangzott el a honvédegyelet részéről, de az idő rövid volt 15-ig a megvalósításhoz: Meg kellett ismerni a város képviselő-testületének, valamint a vármegyének az állásfoglalását, és megtudni Kossuth véleményét.³¹ Végül a november 28-i testületi közgyűlés Kossuthot egyhangúlag Eger díszpolgárává választotta. Az aranykeretes, Eger főbb épületeinek képeivel díszített és a vármegye, valamint a város címerével hitelesített díszoklevélben a többek között ez a szöveg állt: „... Hogy tehát mi ezen kimagasló férfiú irányában tartozó hálás kegyeletünket némileg leróhassuk, és annak jelét adhassuk, hogy az érdemet és nagyságot maradandó emlékként tisztelni forrón óhajtjuk – Kossuth Lajost, hazánk nagy fiát a mai napon tiszteletünk és szeretetünk jeléül városunk díszpolgárává egyhangúlag megválasztottuk...”³² Az oklevelet az egriek postán továbbították Turinba. Megemléltendő, nem Eger volt az a város, amely elsőként vagy egyedül díszpolgárává választotta Kossuthot. Éppen Kossuth tájékoztatta levélben Helfi Ignác országgyűlési képviselőt, hogy 1887 nyaráig Beregszász, Dés, Eger, Miskolc, Munkács, Nyitra, Szepesbéla, Szilágysomlyó és (Kiskun)félegyháza tisztelte meg díszpolgári címmel.³³

A Gyöngyösi Polgáregylet szintén a március 15-i megemlékezésre készülve tette le előterjesztését a polgármester, Csomor Kálmán asztalára Kossuth díszpolgárrá választásáról 1889-ben.³⁴ A város, sőt a környék lakossága kíváncsian várta a képviselő-testület mielőbbi döntését. Ez azonban nem a polgármester vagy a testület tétovaságán, hanem Kossuth válaszfogadtatásán múlt. Lehetett volna ezt a választ akár levélben, akár távirat útján is Kossuthtól megszerezni, de a gyöngyösieket dr. Gergely Imre helybeli orvost választották, hogy a Turinba induló kis küldöttség élén közvetítse a város tervezett lépését, azaz a díszpolgárság ügyét. Dr. Gergelyt július 5-én Kossuth fogadta is. „Kormányzó Úr! Gergely orvos vagyok Heves vármegyéből, Gyöngyösről. Fogadja szívesen szülővárosom és csekélységem legmélyebb üdvözlését!” Amire Kossuth: „Tiszteltetem én is a gyöngyösieket, és áldja meg az Isten őket...”³⁵ Ez a gyöngyösi leendő díszpolgárságra is válasz volt. Dr. Gergely turini útját a Gyöngyösi Lapok ismertette.³⁶ Ezután a honvédegyeleti óhaj előtt már nem állt akadály: „Válasszuk meg Kossuth Lajost Gyöngyös díszpolgárává!” – hangzott városszerte.³⁷ A Gyöngyös

hetilap vezércikkben sorolta fel Kossuth érdemeit, hogy mielőbb megkapja a díszpolgári címet.³⁸ Csomor Hanisz Imrét kérte meg a díszpolgári oklevél megszövegezésére, amely aztán az augusztus 25-én tartott képviselői közgyűlés elé került. „A közgyűlés magasztos hangulat mellett folyt le. Gyöngyös város közönsége elismerésre méltó módon adott kifejezést annak, hogy a hazafias érdemeket méltányolni tudja – hogy azok iránt, akik a magyar haza érdekében nagy eszméket testesítettek meg, nagy tetteket vittek véghez, a hála adójával nem akar adós maradni” – hangzott a polgármesteri indoklás.³⁹ Az indítványt a közgyűlés ellenvetés nélkül elfogadta, és határozattá emelte. A tanács újraserkesztette a díszoklevél szövegét, és a díszpolgárságról Kossuthot Csomor távirat útján értesítette. A díszes kiállítású oklevelet Hentaller Lajos Gyöngyös országgyűlési képviselője szándékozott Kossuthhoz Turinba vinni. Amikor erről Kossuth Hentaller szeptember 3-i leveléből értesült, a szeptember 16-i válaszlevelében a következőkre hívta fel a képviselő figyelmét: „... Bármennyire kedves is előttem hazám fiai látogatásának minden kilátása, nem bírok megbarátkozni a gondolattal, hogy maguknak költekezést okozzak oly dolog végett, amely minden fáradság és költség nélkül postán is teljesíthető.”⁴⁰ Így is történt, a díszoklevelet november 14-én az új polgármester, Balog Gyula postán küldte el Kossuth Lajoshoz. A következő levelet csatolta mellé: „Hazánk Nagy Fia! Mélyen Tisztelt Kormányzó Úr! Azon páratlanul gyengéd figyelmeztetés, amelyet mélyen tisztelt Kormányzó Úr f. évi szeptember 16-án kelt és országgyűlési képviselőnknek küldött örökbecsű levelében hozzánk intézni kegyeskedett – előtünk parancsot képez, és az előtt készséggel hajlunk meg. Ugyanezért a mélyen tisztelt Kormányzó Úrnak Gyöngyös város díszpolgárává egyhangúlag és nagy lelkesedéssel történt megválasztásáról szóló erős ragaszkodásunk, hazafiúi kegyeletük és örök hálánk csekély jeléül szolgáló ezen díszpolgári oklevelet posta útján vagyunk szerencsések eljuttatni. S midőn ezt a hazafi igaz lelkesedésével, a szív bennső örömeivel tesszük, a Gondviselés áldását kérjük Kormányzó Úr drága életére. Fogadja mélyen tisztelt Kormányzó Úr hódoló tiszteletünk és ragaszkodásunk nyilvánítását. Gyöngyös, 1889. november 10. Balogh Gyula polgármester.”⁴¹

Hevesben elsőként az egriek nevezték el Kossuthról még életében utcát, és 1888. március 15-e óta minden megemlékezéskor az ünneplő tömeg a Kossuth utcán is átvonult.

Az évtized fordulóján a hírlapokban sorra jelentek meg a Kossuthra emlékeztető versek. Ezekben március 15-nek és Kossuthnak eszmei kapcsolata vagy azonossága tárult az olvasók elé Deák Kálmánnak a Gyöngyös hetilapban 1889. március 15. emlékére közölt verséből. Deák a hétversszakos költeménnyel a nagy napra emlékeztetett, de a fő gondolatokat Kossuthnak szentelte:

Márczius 15.

..., „Dicsőség neked nemzetem vezére,
Ki a nagyok közt a legnagyobb valál!
Lelked a satnya korszak gyermekére
Csak szánalommal tekinthet alá.
Idegen honban élsz bár, számkivetve,
Hazádnak sorsa ott is búra visz –
Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos felette,
Lesz még hazádnak szabadsága is!”...⁴²

A következő évi megemlékezéskor Deák a Gyöngyösi Lapokban közzétett versében ugyanezt a mondanivalót erősítette meg. Sőt, Kossuth elnyerte tőle a „legnagyobb magyar” díszítő jelzõt, amit gr. Széchenyi István éppen Kossuthtól kapott:

Márczius 15.

..., „Vágyó lelkünk szálljon Turin felé,
A szent öreghez, legnagyobb magyarhoz,
Ki otthonát idegenben lelé.
S mely élni fog, midõn mi rég nem élünk:
Lángszelleme legyen a mi vezérünk;
Mert csak Kossuth lelkének fénye az,
Mely ránkderíthet egy dicsõ tavaszt.”⁴³

Az aznapi városi ünnepség szónoka pedig, Hentaller Lajos megerősítette: „Márczius 15-ének emléke legszorosabb összefüggésben Kossuth Lajos nagy nevével van.”

Az egri Kapácsy Dezsõ a szabadságharc honvédeit Kossuth lelke mennyi szikrájának tekintette az Eger hírlapban közölt, 1890. március 15-re emlékező versében:

Az 1848 – 49-iki honvédek

..., „Minden porszem, melyre a hõsök rálépnek,
Érdemcsillaga lesz a honvédelemnek...
Röpül velök a szép szabadság zászló,
A szabadság, amelyért annyit szenvedének...
Áldjátok meg Kossuth lánglelke szikráit,
S ismerjétek el, hogy azok e honvédek!”...⁴⁴

A versek közül említhető még Strasser-Utas Zsigmondnak a Gyöngyösi Lapok kérésére, 1891-ben írt megemlékezése a szabadságharcról és „Kossuth apánk” örök dicsőségéről:

1848. március 15.

...„Üdvözlégy óh Kossuth – nagy hontalan – távol,
Hol a myrtus s aranyszínű narancs terem;
Az áhitat tiszta szárnyaira kelve
Feléd vágyik, feléd repül honfi lelkem.
Repül, s hogy odaér, előtted leborul,
S regél a tettek dicső napjairúl”...⁴⁵

Az 1848/1849-re emlékezésekhez fennkölt érzelmi gazdagsággal kapcsolódtak 1892-ben Kossuth 90. születésnapjának országos rendezvényei és emlékünnepségei. Ezek közül kiemelkedett a Budapesten megnyitott Szabadságharci emlékek kiállítása, amelyen Heves megyei, Kossuthal kapcsolatos dokumentum is található volt.⁴⁶ Az Eger helyszíni beszámolót közölt a nagyon gazdag tárlatról éppen attól a Gárdonyi Gézától (édesapja fegyvergyártó kovács volt a szabadságharc idején), aki öt év múltán a város örökös lakója, remetéje lett. Gárdonyi a kétoldalnyi ismertetőben természetesen Kossuthról többször is szólt: „A tárlaton különben közel 300 külön kiadásban látható Kossuth arcképe, összegyűjtve Európa s Amerika országaiból... Érdekes... két képnek a tusvázlata. Az egyik kép a Kossuth-nótának allegorikus ábrázolása... A másik kép azt a leírhatatlan jelenetet állítja elénk, amint Kossuth Cegléd piacán szónokol. Ezt a képet lehetetlen szívdobogás nélkül nézni.”⁴⁷ A járási főszolgabírók jelentései alapján a következő településekről utaztak el a Kossuth-kiállítást megtekinteni: Aldebrő, Dormánd, Egerszólát, Feldebrő, Felsőtárkány, Kápolna, Kiszána, Verpelét; Abasár, Atkár, Domszló, Gyöngyöshalász, Gyöngyöspata, Gyöngyöspüspöki, Gyöngyössolymos, Gyöngyöstarján, Karácsond, Vámosgyörk, Visonta; Apc, Csány, Hort, Szurdokpüspöki, Tard; Átány, Boconád, Erdőtelek, Kisköre, Pély, Tarnaméra, Tarnaörs, Zaránk; Bátor, Bodony, Bükkszék, Dorogháza, Egerbakta, Egercsehi, Istenmezeje, Ivád, Maconka, Mátramindszent, Nádújfalu, Nagybátony, Parád, Pétervására, Recsk, Sirok, Suha, Váraszó; Poroszló, Sarud, Tiszafüred, Tiszánána, Tiszaörs.⁴⁸ A kiállítás iránti nagy érdeklődés a Kossuth iránti kimagasló tiszteletet tükrözte.

A születési évforduló ünnepségei 1848. március 15-nek szellemében vármegyeszerte szeptember 18 – 29. között zajlottak le. Az egri szeptember 18-án diadalkapuk állításával és fáklyás díszmenettel, 19-én Gyöngyösön, Füzesabonyban, Hevesen, Pásztón. A gyöngyösiek azzal tették nevezetessé

az emléknapot, hogy a Bene utcát elnevezték Kossuth Lajos utcának.⁴⁹ Az egriek pedig „a vármegye közönsége” nevében is az „aranytollú” Zalár József alispán levelével köszöntötték Kossuthot, amelynek bevezető gondolata ekként szólt: „Hazánk Mélyen Tisztelt Fia! A tisztelet, szeretet és hála kegyeletté magasztosult érzelmei az eszményi világba ragadják lelkeinket, amely világot egészen Ön tölti be. Így jelenünk meg az Ön színe előtt, hogy bemutassuk hűségünk ünneplő hódolatát, és üdvözöljük Önt 90. életéve kezdetén.”⁵⁰ A Heves Vármegyei Honvédegylet „lángoló szeretet érzelmeitől áthatott” levelét Földváry Kálmán vármegyei aljegyző, egyleti tag fogalmazta meg és küldte el Turinba.⁵¹

1890-től Egerben a kaszinó, a honvédegylet és a joglíceum, Gyöngyösön a kaszinó, a honvédegylet és a NÜRE évek alatt kikristályosodott, szinte percre kidolgozott forgatókönyve alapján rendezték a március 15-i Kossuth-megemlékezéseket. Az Eger és az Egri Híradó, a Gyöngyös, Gyöngyösi Lapok és a Gyöngyösi Újság már nemcsak a helyi ünnepélyek lefolyásáról, hanem a társadalmi hatásairól is szóltak.⁵²

Különös és a vármegyében egyetlen kezdeményezés volt Dorogháza, Szuha és Mátramindszent községi előljáróságainak a március 15-ére közösen létesített Kossuth-emlékparkja a szuhai Nagy-patak Dobogó-hídja mentén, a Zagyva völgyében. Sajnos néhány év múlva az emlékparkot az árvíz elmosta.⁵³

A gyöngyösi honleányok kezdeményezése is egyedüli volt, akik 1893. március 15-re nemzeti színű nagy csokrot készítettek „Éljen Kossuth Lajos” felirattal, és azt Turinba akarták elküldeni. Azonban amikor meghallották, hogy a budai várban Zala György Honvédszobrának felavatására készül a Főváros, ottani elhelyezéséről határoztak Sőt, a szobor május 31-i leleplezésekor ezzel a csokorral ezüst babérkoszorút is elhelyezett a gyöngyösi hölgyek küldöttsége „Egy szó volt csak, hogy előre!” felirattal.⁵⁴

Bár szintén március 15-én volt esedékes Kossuth Lajos könyvtárának megvétele, hónapok múltán vált ismertté, hogy Eger helyett a Nemzeti Múzeumba kerül (ma a Széchenyi Könyvtár vagy Nemzeti Könyvtár). A könyvtárat az egri róm. katolikus érsek akarta megvásárolni 22 ezer Ft-ért, „hogy mint nagybecsű kincssel az egri lyceumi nagy könyvtárt kívánja gazdagítani” és általa Kossuth emlékét még jobban őrizni.⁵⁵

1893 még tartogatott „Kossuthra emlékező meglepetést.” Ez az Utas Strasser Zsigmond szerkesztette 170 oldalas Hevesmegyei írók és író nők almanachja volt.⁵⁶ Utastól már 1891-ben olvashattak Kossuthról verset. E verskötetben azonban nemcsak megemlítette a Március 15. című költeményében (Kossuth apánk! Lelked csillagfénye / Harmatozzék áldóan a népre!), hanem önálló versben is köszöntötte, mint a magyar Megváltóját:

Kossuth Lajos születése 100-ik évfordulójára

....„Ma száz éve, újra
Csillag gyúlt az égen!
Csodás, mint hajdanta,
...
Rab nép várt epedve
Évszázadok óta:
Kossuth! Te a szabadság
Dicső Megváltója!
Te is, miként az Úr
A világot jártad,
Hogy a szent eszmét a
Népbe beplántáljad
...
S szent lángolásodért
Hajh, mi volt a hála?
A bús száműzetés
Sötét Golgothája!
De a jó magyarnak
Hűn szerető lelke
Sokszor elszállt hozzád,
Messze idegenbe!
Ezekre tekints, óh
Kossuth ma az égből!
S oltalmazd nemzeted
...
Mert ha Isten Fia
Az örök Igazság:
Te vagy a tisztító
Tűz, erő, szabadság!”⁵⁷

Az augusztus 25-i Lajos névnap és a Kossuth-emlékezés

Országosan és Heves vármegyében is 1867 után terjedt el ez a megemlékezés. 1879-ben Egerben I. Ferenc József születésnapjára (augusztus 18.) és Kossuth névnapjára emlékezés még „egymásutánban következtek.”⁵⁸ Azonban az 1880-as évek elejétől augusztus 25-e végképp Kossuth emléknapja lett, elhomályosítva „a magyar Golgota előidézőjének” megünneplését. Március 15-höz hasonlóan a legkisebb településen is ünneppé változott ez a nap.

Nem volt látványos felvonulás, köztéri ünnepség, hanem testületi, egyleti és társas megemlékezés.

A nap ünnepélyességéért, megtartásáért legtöbbet a vármegye hírlapjai tettek az előkészületek ismertetésével és a rendezvények beszámolóival. Ugyanis amíg a március 15-i ünnepségeket bizottságok vagy községi előljáróságok készítették elő, a Lajos-napot alkalomszerűen, társadalmi úton, Egerben a honvédegylet közreműködésével. A hírlapok közül elsőként Hefvesben a Gyöngyös közölt vezércikket Lajos napján címmel 1884-ben.⁵⁹ Az írás minden mondatán átizzott a Kossuth iránt megnyilvánuló tisztelet. A terjedelmes cikk fő gondolatai a következők voltak: „Nagy Magyarország rónáin, mind a büszke palotákban, mind a legegyszerűbb viskókban, a Kárpátoktól az Adriáig ma csak egy nevet, egy imát rebeg minden ajk: Éljen Kossuth Lajos!... S ma, midőn a nagy száműzött távol tőlünk, mégis közöttünk, szívünkben él,... ezerszeresen jobban szeretjük őt... Egy szívvel, lélekkel kiáltjuk: Éljen soká Kossuth Lajos!”⁶⁰ A mélyen átélt tisztelet mellett a felszínes, „sírva vígadó” megnyilatkozások is bőven akadtak. Ezekről és az ülünnepekről az Eger 1885-ben fejtette ki a véleményét.⁶¹

1886-tól a Kossuth-estélyek váltak a Lajos napi megemlékezések központi rendezvényeivé Egerben és Gyöngyösön, sőt a nagyobb településeken is. Egerben a Korona vendéglő társas estélyén ünnepeltek „pártkülönbség nélkül” a Kossuth keresztnévvel összekovácsolt nemzeti egység eszméjét vallva.⁶² A Gyöngyös tudósítója az országosan elterjedt megemlékezéseket a nemzet lelki megnyilvánulásaként értékelte: „A nagy száműzött neve napját ünnepelte 25-én az egész ország. A kalendáriumban csak egyszerűen fekete betűvel van belenyomtatva a név, amelyet Ő visel, de ez... örömmünnepet jelent nekünk magyaroknak, mert... azt jelenti, hogy Ő él, és hogy Ő még a miénk... Éljen Kossuth Lajos! – hangzik a nép erős szava...”⁶³ Idő múltával a Kossuth tisztelet már-már vallásos rajongásba csapott át. Ez nyilvánult meg a Gyöngyösi Lapokban 1889-ben Deák Kálmántól közölt versből is:

Kossuth Lajos névnapjára

„Óh, legdicsőbb fia a hazának.
Élő oltárképe a honszeretetnek,
Van szív, amelyben imádság nem támad
Ünnepén a Te szent varázsú nevednek?
S van-e a magyarnak drágább ünnepnapja,
Mint a Te nagy nevedhez van kötve?
Szabadság mártyrja! Úgy tekintünk reád,
Mint szenvedő ember a szent feszületre...”⁶⁴

Ugyanebben a lapszámban Hentaller Lajos azt fejtegette, tíz évvel ezelőtt szavazta meg, nyilvánította ki az országgyűlés („Tisza Kálmán praetoriánusai”) Kossuth Lajos hontalanságát. „E törvény által azt akarták a nemzet szemébe vágni, hogy az az ember, akiért oly nagyon rajongsz, már nem is magyar. Csakhogy nagyon csalatkoztak! Törvényt könnyen gyárt a lelkiismeretlen többség. Rosszat még könnyebben. De a törvény holt betűi nem parancsolnak a szívnek. A mi jó magyar népünkkel nagyon sokat meg lehet tenni – de vele szemben egyet soha, semmiféle kormány nem fog kivívni –, s ez az, hogy a magyar nép szíve Kossuth Lajos iránt meghidegüljön.”⁶⁵

Emlékezetes, a gyöngyösiek éppen augusztus 25-én, Kossuth Lajos névnapján szavazták meg a díszpolgárságát 1889-ben.

Az egri névnap esti megemlékezésen a 90 éves Kossuthot hárman is éltették pohárköszöntővel, közöttük Szederkényi Nándor országgyűlési képviselő.⁶⁶ Annál nagyobb döbbenettel vették tudomásul az egriek, hogy 1893. augusztus 25-én az ünnepség elmaradt.⁶⁷ (Máig nem ismert az elmaradás oka! Gyöngyösön és vármegyeszerte megünnepelték Kossuth névnapját.)

A Kossuth-gyász Heves vármegyében

1893/1894 telén Hevesbe is egyre aggasztóbb hírek érkeztek a betegeskedő Kossuthról.

Strasser Zsigmond még röpcédulán terjesztett verssel köszöntötte 1894-ben a nagy emléknapot, nem gondolván, hogy Kossuthot utoljára:

Márczius 15

...”Légy üdvöz, óh március tizenöt!
S ki ezt megváltottad: Kossuth Lajos!
Lebegő varázstűz ég s föld között
Szent elvedhez hű marad a magyar...”

Egerbe már március 21-én, a kora reggeli órákban érkezett a „döbbenetes hír”, és 9 órakor már a lakosság is megtudta Kossuth halálhírét. Negyedóra múlva az Egri Híradó külön kiadása gyászkerettel közölte: „Kossuth Lajos meghalt! A magyar szabadság gyászba borulva kesereg ravatalánál... Meghalt a magyar nép apja... De nem halt meg! Él, örökké él, míg magyar lesz e földön, amelynek szabadságáért harcolt, túrt, és szenvedett... A magyar szabadság élő szobra eltávozott, de ha halandó testét kikísérjük is oda, honét nincs visszatérés, szelleme, lelke velünk marad... Áldja meg az Isten nyugvó poraiban!”

Előre bocsátjuk, a nekrológok, majd a temetési részvétel és az évenkénti megemlékező összejövetelek immár a halott, de a magyarság lelkében örök-ké élő Kossuth kultuszának fennmaradását hozták.

Egerben elsőként a Széchenyi utcai lakások ablakaiban és az üzletek kirakataiban helyezték el Kossuth gyászkeretbe foglalt arcképét. 9.30-kor a róm. katolikus érseki palotán és a lyceumon jelent meg a fekete zászló, 10 órától már az egész várost gyászlobogók borították.⁶⁸ A nemzeti gyászt a megyeháza és a városháza homlokzatán lengő, nemzeti színű lobogót beborító fekete leplek mutatták. 10.30-kor az Egri Újság, 11 órakor a Heves-vármegyei Hírlap rendkívüli kiadása is megjelent Kossuth gyászkeretes arcképével. A városi tanács rendkívüli, déli üléséről a következő gyászjelentést közölte: „Eger tanácsa a város közönsége nevében mély fájdalommal tudatja hazánk legnagyobb fiának, Eger díszpolgárának, Kossuth Lajosnak folyó évi március 20-án, éjjel 11 órakor bekövetkezett halálát. Áldva legyen emléke!”⁶⁹ A megemlékezésekről Grónay Sándor polgármester, Babocsay Sándor (Kaszinó), Zalár József alispán és Földváry Kálmán (Honvédegylet) intézkedett. Az egri harangokat alkonyatig kongatták. A harangok „Siratva Kossuth Apánkat” Gyöngyösön, Szuhán, Mátramindszenten, Dorogházán, Pásztón, Hatvanban, Poroszlón, Hevesen, Füzesabonyban, Kápolnán, Abasáron, Apcon, Recskén, Atkárón, Vámosgyörkön és Tiszafüreden félreverte zúgtak. Egerben az emberek még a következő napokban is a halálesetről tárgyaltak az utcákon. Nem titkolta érzelmét, sok felnőtt zokogott.

Gyöngyösön, a vármegye másik városában szintén döbbenet fogadták a hírt. „Az itt élőkön, fiatalokon, idősökön” az őszinte részvét érzése futott végig.⁷⁰ Balogh Gyula polgármester a városháza erkélyén kitűzette a magyar zászlót, a Szt. Bertalan-templom déli tornyára az 1849 óta őrzött szabadságharcos nemzeti lobogót, az északi tornyára a város zöld lobogóját, mindhármat fekete gyászfátyollal. Délután a lányok a hajukba gyászszalagot fontak. A férfiak a kalapjukra fekete szalagot vagy zsinórt tettek. Este 6 órakor az arzenálhoz őrsváltásra érkezett husárok kardbojtját is fekete zsinór fogta össze. A főszolgabíró feljegyezte: „Gyöngyöst a gyász fekete színe vonta be.”⁷¹

Március 22-én a Gyöngyösi Lapok 12 oldalas, gyászkeretes különkiadásának címlapján ez volt: „Kossuth Lajos meghalt. Jusson el sírjához zokogásunk és lelkünk fájdalma. Ő egy tiszta lélek volt. Magyarország volt az ő jegyese; ma már özvegye. És árva lett a nemzet.”⁷² Strasser Zsiga röpcédulán osztogatta a gyászversét:

Kossuth Lajos halálára

...”Aki drága nemzetének
Szabadságát kivívta,
És miattunk lelke könnyét
Hontalanban kisírta,
Ki miattunk evett soká
Oly keserű kenyeret:
A magyarok megváltója
Kossuth már kiszzenvedett!

Kihez fordulunk tanácsért
Ha vész zúg e hon felett?
Hisz a szegény magyar népnek
Több Kossuthja nem lehet!
Óh Isten, ki megteremtéd
Bölcsen e nagy világot,
Látod-e, hogy Kossuth nélkül
Műved most mily hiányos?

Kiszzenvedett Kossuth Apánk
De a lelke élni fog,
S minden igaz magyar szivet
Szent malasztal beragyog...”⁷³

A gyöngyöspatai előljáráóság kételkedve fogadta a halálhírt. A bíró Pásztóra és Gyöngyösre lovasfutárt küldött, hogy „igazolt hírral térjenek vissza.” Hamarosan hozták is a „tényleges hírt.”⁷⁴

A gyászlobogót több településen a magánházakra is kitették, jelezve a lakosok Kossuth iránti részvétét.

Feldebrőn Kovács Mátyás „igaz részvétele jeléül... a tetőről földig érő gyászlobogót vont a házára... karhosszúságú arany betűkkel ráírva: „Meggalt Kossuth Apánk!”⁷⁵

Gyöngyös város tanácsa a Balogh polgármester elnökletével tartott 21-i, rendkívüli tanácskozáson 6 pontos határozatban rögzítette a megemlékezésekkel kapcsolatos teendőket. Ezekről a gyászoló gyöngyösieket 22-én plakátokon tájékoztatta.⁷⁶ A tanács a Bene utcát Kossuth Lajos utcának nevezte el.

A vármegyei főjegyző összesítése szerint több településen a még élő 1848/1849-es honvédek, nemzetőrök néhány napig, voltak, akik a temetés napjáig magukra öltötték a hajdani, féltve őrzött katonaoöltözetüket.⁷⁷

A gyász napjaiban a részvétnyilvánítások külsőleg is megnyilvánultak, és mindegyikhez mély, átélt érzelem kapcsolódott. Ezt a gyöngyösi főjegyző, Baltás Ferenc is megfogalmazta: „Gyászunk külső, fekete színe lelkünk gyásza... Könnyeink a szívünk mélyén érzett megrendülésünk kifejezői. Ezekben nincs semmi talmi, semmi mesterkéltség. Zokogásunk, el-elcsukló hangunk nem felszíni és nem képmutató, hanem izzásig hevült, átélt, már-már családtag iránti emlékezés és gyász, hiszen apánk volt Ő, Kossuth Apánk!”⁷⁸ Baltás ezt a március 22-én közölt megemlékezésében kiegészítette: „Gyászba borult az egész ország... Ő volt az ország születésének lánglelke, Ő volt a haza felvirágzásának az egész világ által csodált tetterejű megteremtője... Mindezen alkotása... immár a történelemé.”⁷⁹

A községekben a megemlékezéseket általában az iskolákban, templomokban, egyletek székházaiban tartották.

Az evangélikus Kossuthért minden róm. katolikus, ortodox, evangélikus és református templomban vagy imaházban, valamint izraelita zsinagógában istentisztelet volt. A gyöngyösi statusquo izraelita hitközség főabbija a zsinagógában gyászhetet jelentett be. „Noha a nemzet nagy halottja evangélikus volt – jegyezte fel a gyöngyösi főszolgabíró –, a járás minden katolikus templomában gyászmise-megemlékezés tartatott.”⁸⁰

Eger és Gyöngyös (később a vármegye minden települése) elküldte a Budapesten felállítandó Kossuth-szoborra szánt összegét. Gyöngyösön a képviselő-testület és a honvédegylet a városban is tervezte a Kossuth-szobor felállítását.⁸¹ A Hevesmegyei Lapok április 22-én már lakossági követelményt közölt: Kossuth-szobrot Gyöngyösnek! A Kossuth-család tagjaihoz a részvétlevelek és táviratok sokaságát írták Torinóba Heves megyéből is.

A NÜRE előterjesztésére a képviselő-testület még március 21-én elhatározta, hogy Kossuth halálának évfordulóját a nemzeti ünnepnapok közé sorolja, és ezen a napon az emlékére Gyöngyös város minden évben gyászmisét tart.⁸²

Kossuth március 28-i torinói temetésére Egerből Grónay Sándor polgármester, Babócsay Sándor városi képviselő és Horváth Béla rendőralkapitány utazott el. A vármegyét Malatinszky György, Graefl Jenő, Papszász György és dr. Nánássy Ödön képviselte.

Az egri Bathó Sándor verssel gyászolta Kossuthot:

A gyász

... „Árvaságra hagytál bennünket itt,
Fájdalmunkra nincsen vígasztalás,
Mióta él, létezik a magyar,
Szívét nem érte ilyen nagy csapás!

Gyerünk el érte, és hozzuk haza,
Szülőföld takarja be tetemét,
Könnyüinktől nő majd sírján a virág,
Oltár lesz néked, újabb nemzedék!

...

Készen van már a drága síri domb,
Jer! Sírd ki magad rajta, nemzetem!”⁸³

A különvonaton hazatérő halott Kossuth iránt a szintén egri Beleznay László 8 versszakos költeménnyel róttá le kegyeletét, a versszakokat a Szózat soraival zárva:

**A határon
(1894. március 30.)**

... „Isten hozott Kossuth Lajos,
Élő eszmék édesapja!
Áldott leszen az a határ,
Hogy átjöttél megint rajta.
Imádkozzunk könnyet ontva,
Hogy lehullt már a lepel,
Teljesült a magyar Szózat:
Itt élned, s halnod kell!”⁸⁴

Az április 1-ji, budapesti temetéssel egyidőben a vármegyében sok helyen gyászmiséket tartottak. Az egri református templomban Kovács Károly lelkész mondta a gyászbeszédet, ahol a 48-as honvédek zászlójukkal jelentek meg. Gyöngyösön ugyanúgy voltak a honvédegyletek a 48/49-es Kossuth-zászlójukkal a reformátusok gyászmiséjén. A hevesi, szabadban lezajlott gyászszerartáson Puchlin Kázmér róm. katolikus esperes-pélbános a szószéki megemlékezését ezzel zárta: „Istenünk! Vidd e kedves hazánkfiának a lelkét dicsőséged országába, s helyezd a honalkotók sorába, s ott add meg neki azt a nyugalmat, amelyet e földön föl nem talált.”⁸⁵ Az egri zsinagógában Schwartz Miksa rabbi mondta el a gyászbeszédet Kossuth lelke üdvéért, akit a magyarok Mózesének és Áronának nevezett. Kiemelte: „Nem távozott el! Itt maradt a nemzet szívében... Kossuth Lajos a mi édesapánk.. Ó szent szellem, tekints le ránk az égből, és áldd meg hű magyar népedet!”⁸⁶

Kossuth Lajos budapesti temetésére Heves vármegye sok helységéből mentek. Hivatalos küldöttség volt Pásztóról, Hatvanból, Gyöngyösről, Füzesabonyból, Hevesről és Tiszafüredről. Az egri 200 tagú küldöttség egyben Heves vármegye „gyászoló közönségét” is képviselte Végül a vármegyéből több mint kétezren jelentek meg a temetésen. Az „országos notabilitások

sorában a róm. katolikus karból Samassa József egri érsek volt ott (és Szmrecsányi Pál szepesi püspök). A gyászmenetben a Heves vármegyei és az egri küldöttség élén díszbe öltözött megyei hajdúk a zászlókat vitték, egyikük röögöt az egri várból a koporsóra. Utánuk Zalár József vezetésével a megyei küldöttség következett. Ott vonult 50 volt honvéd is, többen 48-as egyenruhában. Heves vármegyéből is sokan vittek koszorút.

Voltak, akik reggelig virrasztottak több száz gyászolóval Kossuth sírja mellett. Köztük a gyöngyösi Klimó Pál református lelkész is, aki a gyülekezete babérkoszorújából egy levelet hazahozott, és azt az egyházközségi gyűjteménybe helyezte örök történelmi emlékül.

A vármegye minden hírlapja tudósított, vagy megemlékezett a temetésről. Az Egri Híradó április 3-i számának vezércikkéből: „Még egyszer... Isten hozzád! Lezárult a sír. Levesszük lapunkról a gyászkeretet, de nem a szívről, amely... a legönzетlenebb hazafi emléke iránt szeretettel verni meg nem szűnik. A magyar nemzet csak egyszer,... csak egy Kossuth Lajost temethetett el úgy, amint eltemette... Amilyen nagyszerű volt a sírbatétel, olyan örök lesz a nemzet szívében a Kossuth iránt való állandó kegyelet és visszaemlékezés, nem az a rideg, a csupán történelmi visszaemlékezés, hanem az igaz, szívből fakadó... Bezárult a sír. De ez a föld, a magyar föld, amelyben az a szív porlad,... termőtalaja lesz a hazaszeretnek, a nemzeti törekvéseknek, azon nemzeti iránynak, amely fenntartója, éltetője a nemzetnek... Eddig azt énekeltük: Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos! Ezután már fájó szívvel ezt: Nyugodjál békében!”⁸⁷

Kossuth emléke 1918-ig

„Kossuth Lajos meghalt, de az eszméi élnek, és élnek fiai... Most, amidőn megtudván Kossuth Ferenc országos látogatásának híret, terjesztem a képviselő-testület elé városunkba hívását” – szolt Balogh Gyula gyöngyösi polgármester lakonikus megfogalmazása az 1894. november 2-i, rendkívüli testületi tanácskozáson.⁸⁸ Balogh a meghívó levelet még aznap továbbította. Látszott a gyöngyösieken, „végtelen örömmel” fogadták a hírt, hogy városukat november 28-án „a legnagyobb magyar fia fölkeresi.”⁸⁹ Az egriek Kossuth Ferencet 1897. október 17-én üdvözölték városukban: Azon a napon leplezték le a városházán a Sajóssy Alajos festette Kossuth Lajos arcképet.

Kossuth emlékét több községi elöljáróság azzal örökítette meg, hogy főutcáját Kossuth Lajosról nevezte el. Pásztó mezővárosban december 1-jén kapta meg Kossuth nevét az egyik utca.⁹⁰

A még 1894 tavaszán elindított országos adománygyűjtés Kossuth szobrára állandó témát adott a ráemlékezésre. Az Egri Híradó 1895 elején közsé-

genkénti, névszerinti részletes kimutatást közölt Heves vármegye adakozói-ról, amellyel újabb gyűjtési lendület indult.⁹¹

A megemlékezések tovább is leginkább a március 15-i ünnepekhez kapcsolódtak. Strasser Zsigmond 1895-ben írt versének részlete a Kossuth halála feletti fájdalmat szólaltatta meg:

Március 15.

... „Szívünk verése, ajkunk imája
Közé vegyül ma egy szent fájdalom!
Az egyenlőség fölkent bajnoka:
Kossuth egy éve ím, hogy földi rom!”⁹²

Az Egerben és a vármegye több helységében lefolyt március 15-i megemlékezéseken 1895-től minden esetben a Kossuth-gyász (1898 óta a Kossuth-ima) és Ábrányi Emil: Kossuth sírja című költeménye is elhangzott.

Az ünnepi rendezvények sorába került Kossuth halálára emlékezés, amely Gyöngyösön Kossuth emlékünnepéllé vált. Ezen alkalommal Strasser Zsigmond versben sírta el:

Kossuth Lajos halálának évfordulóján (1895. március 20.)

„Síró lelkünk szárnyakat ölt,
...
Téged kedves Kossuth Lajos:
...
Keres, keres, s sóhajára
Így felel a tavasz-szellő:
Nem vagy Te a temetőben,
Égbe vitt fel a teremtő!...”⁹³

Egerben még a Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos kezdetű, Lányi Ernő-féle dal keletkezése körülményének ismertetése is okot szolgáltatott a megemlékezésre.

A 19. század végi legünnepélyesebb megemlékezés Kossuthról az 1898. március 15-i és a kápolnai csata évfordulós rendezvényein történt. Egertől Tiszafüreden át a vármegye legkisebb településéig a legkülönbélebb műsorokkal tisztelegtek az 50. évforduló nagy napján. Az Egri Híradó nemzeti színű keretben adta közre a március 16-i, 12 oldalas emlékszámát, amely nyolc oldalon részletezte Heves vármegye ünnepeit. A vármegyei dísz-

közgyűlés ünnepi szónoka Majzik Viktor főjegyző ezzel emlékezett az 50 évvel ezelőtti csodálatos események egyik főszereplőjére: „A Gondviselés áldó keze megadja a tüneményes alakot is, Kossuth Lajost, akinek nagy szelleme, ragyogó ékesszólása megteremti az új, a független Magyarországot. Valóban eszményi nagyságban emelkedik ki az ő megdicsőült szelleme Magyarország történetéből.”⁹⁴ Június 1-jén Kápolnán zajlott le a megemlékezés hatalmas tömeg ünneplésével. Méltó zárása volt a megemlékezéseknek augusztus 25-én Stetka Gyula Kossuth Lajost ábrázoló festményének leleplezése a vármegyeház nagyteremében. Az ünnepélyes eseményen Kossuth Ferenc is megjelent.

Országosan is egyézüli kezdeményezés indult el Gyöngyösön 1898-ban, az 50. évforduló kiemelten emlékezetes megünneplésére. Még 1897/1898 telén a NÜRE és a Gyöngyösi Honvédegylet közösen határozott a március 15-i ünnepi megemlékezésről. A két szervezet és a gimnázium önképzőköre hozzáfogott a fellelhető emléktárgyak gyűjtéséhez. Vezetőik az 1848/1849-es országos ereklye múzeum alapítójával, gr. Kreith Bélával tárgyaltak egy leendő gyöngyösi kiállításról. Gr. Kreith azonnal felajánlotta az országos gyűjtemény válogatott anyagának gyöngyösi bemutatását, és megígérte az itteni, önálló 48-as múzeum létesítéséhez a segítségét. A gyöngyösi és Mátravidéki emlékkiállítás országos anyaggal bővült volna a bemutató idejére. A kiállítás meg is nyílt 1899-ben de nem március 15-én, hanem május 21-én, Buda visszavételének 50. évfordulója napján. Mivel a már létező tanszermúzeum csarnoktermében és a szomszédos földszinti termekben rendezték, fő helyre a gyöngyöspatai tanítónak, Márkus Györgynek, az 1848/1849. évi szabadságharc vértanújának iskolai jegyzetfüzetét helyezték a város Kossuth-zászlójával.⁹⁵ Május 21-én nemcsak a vándorkiállítás nyílt meg a Norma-iskolában, hanem ugyanott Balogh polgármester felavatta a Gyöngyösi Ereklye Múzeumot is. Azonban a múzeum rendkívül rövid életű volt. A város a Heves Megyei Tanszermúzeumot, a Mátra Múzeumot és az ereklye múzeumot szeptember 12-én összevonta, és a gyűjteménye a Mátra Múzeum oltalma alá került.⁹⁶

A gyöngyösiakat október 8-án küldöttség képviselte a szabadságharc emlékére Selmecbányán emelt szobor leleplezésének ünnepségén. A küldöttség tagjaként Utas Zsigmond Kossuth Lajos versét szavalta a Városi Vigadóban rendezett összejöveten.⁹⁷

1899-től új vonás volt a megemlékezéseken az, hogy Kossuth Ferenc, ha csak tehette, megjelent. Ettől kezdve az ünneplő tömeg ezt zúgta: „Kossuth Lajos – Kossuth Ferenc!”⁹⁸

1900 óta szeptember 19-én, Kossuth Lajos születésnapján megemlékezésén is „hitet tettek” a Heves vármegyeiek: „Ünnepeljük... nemzetünk örök büsz-

keségének születése napját!... Nem magyar az, korcsfajzat az, aki nem tiszteli az ő szent emlékezetét” – szögezte le az Egri Híradó tudósítója.⁹⁹

Kossuth Lajos halálának 10. évfordulójára már 1903-ban hozzáálltak Hevesben a megemlékezések előkészületeihez. Bár most is a nagy rendező szervezetek állították össze a műsorokat március 15. – március 20. és rendhagyó módon a kápolnai csata emlékét május 18-án tartva, falvakban az elemi iskolák, városokban a középiskolák önképzőkörei egyre nagyobb szerephez jutottak az előkészítésekben és az ünnepélyek lebonyolításában. Eredményességük figyelemre méltó volt. Emiatt az 1910-es évek elején végleg az iskolák kezébe kerültek az előkészületek. Ugyanis a honvédegyetek tagjai vagy elaggottak, vagy kihaltak, ugyanígy a NÜRE tagjai is. Az ünnepélyek a hagyományos napokon a szokásos napirenddel zajlottak le. Újat az elaggott néhány szabadságharcosnak május utolsó vasárnapján rendezett „48-asok majálisa” rendezvény jelentett.¹⁰⁰

Éppen a Kossuth-kultusz halványulásának idején olyan alkalommal is megemlékeztek róla, amely nem is kapcsolódott 1848/1849-hez vagy az ő emlékéhez: 1907. május 2–5-ig országos egyetemi és főiskolai diákkongresszust rendeztek az egri líceumban. A búcsú napján a résztvevők Dobóra és az egri hősökre emlékeztek, továbbá „Kossuth nevével ajkukon szent fogadalmat tettek, hogy... 1848 eszméihez hívek maradnak.”¹⁰¹

A megemlékezésre kiemelkedő alkalom volt 1909-ben a budapesti Kossuth-mauzóleum felavatása. Heves vármegye utoljára vett részt országos Kossuth-megemlékezéseken ilyen nagy ünnepélyességgel. A november 25-i avatásra, megemlékezésre a vármegye hivatalos küldöttségét Majzik Viktor alispán vezette, aki a vármegye nevében a babérkoszorút is elhelyezte. Ott volt a küldöttségben a megye négy országgyűlési képviselője, hat megyebizottsági tagja, Jankovics Dezső Eger és Kemény János Gyöngyös polgármestere.¹⁰² Még a járási székhelyekről és 48 településről is voltak Kossuth-tisztelők, akik virágot vagy koszorút tettek a mauzóleumra.

Bár az iskolák rendezte Kossuth-megemlékezések bensőségesek, ünnepélyesek voltak, az emlékezés fénye fakult. Még Egerben is, ahol 1910-től már „nem nyilvánosan” rendezték a halálának évfordulós emléknapját.¹⁰³

A Kossuth-kultusz fénye 1909/1910-ben lobbant utoljára a megyeszékhelyen. Megalakult a Kossuth-szobor bizottság, amely „rövid idő alatt” szobrot akart állítani. A bizottság elnöke, Jankovics Dezső polgármester 1910. március 20-án általános gyűjtést indított a szobor költségeire. „Nem sokat kérünk, csak azt óhajtjuk, hogy az ércszoborban a legszegényebb embernek is legyen legalább egy fillér adománya; azt kívánjuk, hogy nem néhány adakozó, hanem mindnyájan állítsuk fel e szobrot a nép atyjának” – szólta a szoborbizottság felhívása.¹⁰⁴ A szobor nem készült el. Sem Egerben, sem Gyöngyösön nem állították fel Kossuth szobrát 1918-ig.

1914. január 21-én meghalt Borhy Bertalan, az utolsó 48-as gyöngyösi honvéd.¹⁰⁵ A sírjánál elhangzott búcsúztatóban Kemény János polgármester „Kossuth Lajos hű katonájaként” emlékezett meg róla.

A háború éveiben már csak a március 15-i ünnepélyeken emlékeztek Kossuth Lajosra.

1917. május 21-én Gyöngyöst csaknem elhamvasztotta a tűz. A szabadságharcos emlékek, ereklyék, közül többet is sikerült megmenteni. A Kossuth-, vagy 48-as zászlót is.¹⁰⁶

1918. március 15-én „sok helyen kérték Kossuth szellemét, hogy segítse mihamarább a vérző magyar nemzetét a háború befejezéséhez és a haza ép-ségét megőrzendő.”¹⁰⁷ A Kossuth-nóta Egerben és Gyöngyösön utoljára hangzott el az ünnepélyen.

Jegyzetek

1. Kossuth Lajos dualizmus kori politikai és társadalmi hatására vö. Szekfü Gyula 1943. 469–473.; Kolossa Tibor 1979. 814–819.; Gergely András 1998. 375–470.; Csorba László 2000. 186–250.; Gergely Jenő – Izsák Lajos 2000. 10–20.; Romsics Ignác 2000. 15–23.
2. E tanulmány előzménye Misóczki Lajos 1995. 23–34. A hevesi ügy számos levele és irata közül I. Egri Híradó, 1894. márc. 24., 1–3. Kossuth és Eger városa. A Heves (és Külső Szolnok) vármegyére vonatkozó dualizmus kori feldolgozás Orosz Ernő 1909. 623–624. Továbbá Eger, 1867. okt. 10., 332., uo., okt. 25., 347.
3. HL Országos Honvédegylet, VI/14. fond, az 1848–1867. év, I. doboz, 1–171., 12. sz., az 1867. ápr. 21-i jk, alapján
4. HML GYVL, V-101/b/15/XXIV/1.a. 1093/867. sz. Gyöngyös, 1867. aug. 15., Fökövy Antal polgármester levele. Továbbá A Honvéd, 1867. szept. 2., 40. Értesítés c. rov. A Gyöngyösi Társadalmi Kör alapszabályai. Gyöngyös Kny., Gyöngyös, 1868, I. L. még Mikár Zsigmond 1891.
5. Molnár József 1969. 124.
6. Sebestény Sándor 1972. HML TA S., 163. Már az 1867. júl. 7-i országos honvédgyűlésen bejelentették a gyöngyösi és a Heves vármegyei honvédegylet alapítását. A Honvéd, 1867. szept. 16., 55. Honvédügy
7. Eger, 1868. febr. 13., 53. Városi ügyek c. rov.
8. Molnár József 1969. 127.
9. A Honvéd, 1868. máj. 11., 148. Honvédügy c. rov.
10. Molnár József 1969. 129.
11. Molnár József 1969. 129.
12. Molnár József 1969. 129. és A Honvéd, 1868. jún. 8., 183. Különfélék
13. A Honvéd, 1868. dec. 21., 410.
14. A Honvéd, 1869. dec. 22., 408. és dec. 29., 416.
15. Eger, 1878. máj. 16., 156. és jún. 13., 185–187.
16. Ebergényi Tibor 1958. 19.

17. Ebergényi Tibor 1958. 19.
18. Népújság, 1871. febr. 10., 33–35. A cikk szerzője Halmi István volt.
19. Népújság, 1871. febr. 10., 33–35.
20. HML GYVL, V-101/b. 307. d. CCLXXXI/15. 1872. Az Országos Honvédegy-
let 1872. máj. lev. Gyöngyös Város tekintetes hatóságának
21. A Honvéd, 1873. dec. 8., 375. Kimutatás
22. Eger, 1877. szept. 13., 290. Cegléd város képviselőjéhez címzett Kossuth-level
23. Molnár József 1969. 129.
24. Eger, 1879. márc. 20., 91. Hírfüzér
25. Eger, 1880. máj. 27., 174. Hírfüzér
26. Gyöngyös, 1882. márc. 12., 1. Meghívás és GYVT V.B. I, a Gyöngyösi Kaszi-
nó Levéltára, 1867–1900. év. az 1882. ápr. 2-i irattöredék
27. Gyöngyös, 1882. márc. 19., 1. Március 15-ének emlékűnnepélye Gyöngyösön
28. Gyöngyös, 1883. márc. 18., 1. A március 15-i emlékűnnepély és Eger, 1884.
máj. 29., 200. A kápolnai csatában elvérzett hősök emlékűnnepe
29. 439. Dr. Alföldi Dávid: Kossuth
30. Eger, 1885. márc. 3. Csillagh Mór: Csiky Sándornak nyolcvanadik születés-
napja ünnepére
31. Soós Imre 1980. Eger és Kossuth Lajos c. fejezet. Kossuth válaszára nincs
pontos adata.
32. A közgyűlési jk. És a díszpolgári oklevél kéziratosa másolata Soós Imre szíves
egyeztetésével
33. Eger, 1887. máj. 3., 140. Hírfüzér c. rov. Kossuth teljes levelét közölte
34. Molnár József 1969. 133. Molnár szerint az egriek két évvel korábbi lépése is
ösztönözték az egylet előterjesztését. L. Molnár hivatkozása GYVT V.B. I,
Polgármesteri Iratok, a Gyöngyösi Honvédegylet iratai, 1889. évi köt.
35. Gyöngyösi Lapok, 1889. szept. 7., 4. Dr. Gergely Imre: Látogatás Kossuth
Lajosnál
36. 1889. júl. 13., 1. Kossuth Lajos üzenete Gyöngyös város polgárainak
37. Gyöngyösi Lapok, 1889. júl. 13., 1.
38. 1889. júl. 28., 1. Kossuth Lajos díszpolgársága és Tekintetes képviselő-
testület!
39. GYVT V.B. I, Polgármesteri Iratok, az 1848/1849–1900. év, az 1889. évi Kos-
suth Lajos díszpolgári ügye feliratú pallium és töredék. A Gyöngyösi La-
pok aug. 31., 1. Kossuth Lajos díszpolgársága c. vezércikkében közölte.
40. Gyöngyösi Lapok, 1889. okt. 5., 1–2. Kossuth Lajos szeptember 16-i levele és
Gyöngyös, 1889. okt. 6., Kossuth Lajos levele, továbbá Kossuth Ferenc
1904. 310–312.
41. Gyöngyösi Lapok, 1889. nov. 16., 1. Kossuth Lajos díszoklevele
42. Márc. 17., 1.
43. 1890. márc. 15., 1–2.
44. jan. 7., 2.
45. márc. 14., 5.
46. Molnár József 1969. 41.
47. 1892. jún. 21., 1–2.

48. HML Hordós-féle gy., Alispáni irattöredék, az 1867–1918. év, 1892
49. Eger, 1892. szept. 20., 302–303.; szept. 27., 311.
50. Eger, 1892. okt. 18., 1. Hevesvármegye Kossuth Lajosnak ³¹
51. Eger, 1892. okt. 11., 325. Az egri 48-as honvédek Kossuthnak
52. Eger, 1893. márc. 14., 1–2. Márczius 15. 1848., Gyöngyösi Újság, 1903. márc. 8., 4. Márczius 15., 1–2., Gyöngyösi Lapok, 1893. márc. 16., 2. A márczius 15-iki ünnepély
53. Fehér Kálmán (Szuha) közlése
54. HL Országos Honvédegylet VI/14. fond, az 1848–1867. év, I. doboz, 1–171., 111. sz. Még két helyről volt ezüst koszorú a szobor avatásakor
55. Egri Híradó, 1893. dec. 30., 1. Érsekünk s a Kossuth-könyvtár
56. A címdalalon Utas Zsiga a szerkesztő. Herzog E. Á. Ny., Gyöngyös, 1903
57. 163–164.
58. Eger, 1879. aug. 28., Heti szemle
59. aug. 24.
60. aug. 24.
61. szept. 1., 292. Bús hazafi: Eger, szept. 1. 1885.
62. Eger, 1886. aug. 24., 272. Kossuth-estély
63. Eger, 1886. aug. 28., 2. F(ökövy) A(ntal): Kossuth Lajos
64. aug. 24., 1.
65. aug. 24., 1–2. A hontalan névestélye
66. Eger, 1892. aug. 30., 277. Lajos napját
67. Eger, 1892. aug. 29., 278. Lajos napja
68. Egri Híradó, 1894. márc. 24., 2. A nemzeti gyász Egerben. Továbbá Sugár István (Eger) közlése egri visszaemlékezőkre hivatkozva.
69. Egri Híradó, 1894. márc. 24., 2.
70. Molnár József 1969. 133.
71. Molnár József 1969. 133–134.
72. A lapszámokat a rikkancsok ingyen osztogatták
73. Molnár József 1969.
74. Molnár József 1969. 134.
75. Egri Híradó, 1894. márc. 31., 4.
76. Gyöngyösi Lapok, 1894. márc. 22., 2. Kossuth Lajos meghalt
77. HML Hordós-féle gy., az 1867–1918. év, 1894. Gyöngyös, 1894. ápr. 7.
78. HML Hordós-féle gy., az 1867–1918. év, 1894. Gyöngyös, 1894. márc. 22.
79. HML Hordós-féle gy., az 1867–1948. év, 1894. és Gyöngyösi Lapok, 1894. márc. 22., 2–3. Baltás Ferenc – Balogh Gyula: Kossuth Lajos meghalt
80. HML Hordós-féle gy., az 1867–1918. év, 1894. Gyöngyös, 1894. ápr. 7.
81. HML Hordós-féle gy., az 1867–1918. év, 1894. Gyöngyös, 1894. ápr. 7.
82. Gyöngyösi Lapok, 1894. márc. 22., 3.
83. Egri Híradó, 1894. ápr. 3., 1.
84. Egri Híradó, 1894. márc. 31., 1.
85. Egri Híradó, 1894. ápr. 10., 2. Heves
86. Schwarz Miksa 1894, 7–11.
87. Még egyszer

88. Molnár József 1969. 139.
89. Gyöngyösi Lapok, 1894. nov. 15., 2. Kossuth Ferenc Gyöngyösön
90. Egeri Híradó, 1894. dec. 15., 5. A pásztói utcák
91. Egeri Híradó, 1895. febr. 9., 2–7.
92. Gyöngyösi Lapok, 1895. márc. 14., 1.
93. Gyöngyösi Lapok, 1895. márc. 21., 1.
94. Egeri Híradó, 1898. márc. 16., 3.
95. Rigó András (Gyöngyös) közlése és Gyöngyösi Újság, 1899. máj. 8., 3. Erekl-lye Múzeum Gyöngyösön. Továbbá GYVT V.B. I, a Művelődési Osztály iratai, az 1890–1950. évi közművelődési (népművelési) gy., az 1890–1918. évi töredék, az 1899. máj. 21-i kiállítási felsorolás és táblázat
96. GYVT V.B. I, a Művelődési Osztály iratai, az 1890–1918. évi töredék, az 1899. szept. 12-i jk. Töredékes felsorolás és táblázat
97. HML GYVL, V-101/b., CCLXXXVIII/371. 1899. év, 321. d. és Molnár József 1969. 141.
98. Molnár József 1969. 141.
99. Szept. 15., Hogyan ünnepeljük meg Kossuth születése napját?
100. Ez a szokás még 1906-ban meggyökerezett. Egeri Híradó, 1906. júl. 24., 4.
101. Majzik Viktor 1908. 9–10.
102. Egeri Híradó, 1909. nov. 27., 3. A Kossuth–mauzóleum felavatása
103. Egeri Híradó, 1910. márc. 22., 3. Kossuth halálának évfordulója
104. Állítsunk szobrot Kossuth Lajosnak! (Röpcédula és plakát) Érseki Lyceum Kny., Eger, 1910. Sugár István gyűjteményéből. L. Egeri Híradó, 1910. márc. 26., 4. Kossuth Lajos egeri szobra
105. Eger, 1914. jan. 28., 4. Az utolsó honvéd
106. Madár Lajos (Gyöngyös) közlése
107. Sugár István közlése

Rövidítések

c.	című	í .
gy.	gyűjtemény	
GYVT V.B. I.	Gyöngyös Város Tanácsa V.B. Irattára (Gyöngyös)	
HL	Hadtörténeti Levéltár	
HML GYVL	Heves Megyei Levéltár Gyöngyös Város Levéltára (Eger)	
HML TA	Heves Megyei Levéltár Történeti Adattár (Eger)	
jk.	Jegyzőkönyv	
Kny	Könyvnyomda	
köt.	köteg	
L.	Lásd	
lev.	levél	
rov.	Rovat	
uo.	ugyanott	

- Csorba László 2000.
 Ebergényi Tibor 1958.
 Gergely András (szerk.) 1998.
- Gergely Jenő–Izsák Lajos 2000.
 Kolossa Tibor 1979.
- Kossuth Ferenc szerk. 1904.
 Majzik Viktor 1908.
- Mikár Zsigmond 1891.
 Molnár József 1969.
 Misóczki Lajos 1995.
- Orosz Ernő 1909.
- Romsics Ignác 2000.
 Schwarz Miksa 1894.
- Sebestény Sándor 1972.
- Szekfü Gyula 1943.
- A 19. század története. Bp.
 Heves megye könyvtárügye. Kézirat. Eger
 19. századi magyar történelem, 1790–1918.
 Bp.
- A 20. század története. Bp.
 A dualizmus rendszerének kialakulása és megszilárdulása. In: Kovács Endre–Katus László szerk.: Magyarország története, 1848–1890. II. k. Bp.
- Kossuth Lajos iratai. X. k. Bp.
 Heves vármegye alispánjának jelentése Heves vármegye 1907-ik évi állapotáról. Eger
 Honvéd névkönyv. Bp.
- Adalékok Gyöngyös történetéből. Kézirat. Bp.
 Kossuthi hagyományok továbbélése Heves megyében az önkényuralom idején. In: Pócs Tamás–Raisz Rózsa szerk.: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Évkönyve. XXII. Eger
 Heves vármegye története. In: Borovszky Samu szerk.: Heves vármegye. Bp.
- Magyarország története a XX. században. Bp.
 Gyászbeszéd Kossuth Lajos halála alkalmából.
 Eger
- Csiky Sándor politikai pályafutása. Kézirat.
 Eger
- A dualizmus. In: Hóman Bálint–Szekfü Gyula: Magyarország történet. V. k. Bp.